

Prilozi Nikole Arsenovića obrtničkom obrazovanju 19. stoljeća u Trojednoj kraljevini

UDK: 377(497.5)“18“

377(091)

37Arsenović, N.

Primljen: 25. 9. 2020.

Prihvaćen: 9. 2. 2021.

Pregledni rad

izv. prof. dr. sc. Mirko Lukaš

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku, Filozofski fakultet, Osijek, Hrvatska
mirkolukas64@gmail.com; mlukas@ffos.hr

Sažetak

Sredinom 19. stoljeća i na našim se prostorima osjeća snažan utjecaj industrijske proizvodnje koja sve više onemogućuje obrtničko djelovanje. Stoga se izlaz traži u novom pristupu obrazovanju tadašnjih zanatlija. Dotadašnje obrazovanje temeljeno samo na praktičnoj obuci putem promatranja i iskustvenog preuzimanja gotovih rješenja mladih šegрта u obrtničkim radionicama njihovih majstora, više nije bilo dostatno. Nešto malo jednosatne nastave tjedno, koja se najčešće izbjegavala, bilo je itekako nedovoljno da bi se njome mogla podići razina zanatskog djelovanja i suprotstaviti se snažnim utjecajima industrije zapada. Povijesnom analizom sadržaja dostupne pedagoške literature i dokumentacije donose se spoznaje o metodologiji i sadržajima izrade novih obrtničkih kurikula. Iz dostupne građe se s pravom može tvrditi da je Nikola Arsenović uz dosadašnje mjesto koje zaslužuje u etnografiji i umjetničkom djelovanju s pravom ušao i u povijest osposobljavanja budućih obrtnika. Kao krojački obrtnik u Vukovaru uviđa nedostatke obrazovanja majstora odjevne struke i snažno se zauzima za podizanje njihove izobrazbe na višu razinu, kako ju on naziva tehno-naučnom.

On tiska prijedlog svojeg kurikula želeći podići kako ekonomske tako i stručne razine naučnika u Kraljevini Hrvatskoj, Dalmatinskoj i Slavonskoj koji obrtništvu moraju vratiti dignitet i popularizirati ga među narodom.

Nikola Arsenović je kao predlagatelj institucionalnog i dvojnog načina srednjoškolskog obrtničkog obrazovanja u krojačkom zanatu otvorio put i potaknuo promišljanja o mogućoj implementaciji ove ideje u ostale obrtničke škole.

Ključne riječi: 19. stoljeće, Nikola Arsenović, strukovno obrazovanje

Uvod

Samouki etnograf i akvarelist Nikola Arsenović je rođen u predgrađu Osijeka u naselju Retfala 1823. godine, a umro je 1885. godine u Beogradu. Osnovnu školu i krojački obrt završio je u Osijeku. Obvezno (*djetičko*) šegrtsko naukovanje proveo je u Budimpešti i Beču, a tijekom života je boravio u Njemačkoj i Parizu. Oženio se po povratku u Vukovar gdje je otvorio veliku krojačku radionicu u kojoj je bilo zaposleno osam mladića. Pored šivanja seljačke odjeće izrađivao je i odijela namijenjena oficirima, svećenicima i vlasteli. Iako Nikola nije bio školovan, još je u djetinjstvu pokazivao veliku volju i sklonost crtanju i slikanju. U svojim zrelim godinama napustio je dotadašnji posao i obitelj te se posvetio obilasku Hrvatske, Istre, Slovenije, Hercegovine, Crne Gore i dijela Srbije. Navedene prostore ovaj neumorni narodni istraživač obilazio je 20 godina bilježeći u akvarelu narodne nošnje i ornamentiku krajeva kojima je prolazio. Sav taj ogroman posao Arsenović je načinio o svom trošku, izdržavajući se slikanjem, krojenjem i šivanjem. Na ovim putovanjima nastala je i njegova Zbirka koja sadrži album i akvarele narodnih nošnji 19. stoljeća na navedenim prostorima. Danas se ta najbogatija zbirka crteža narodnih nošnji s proputovanih krajeva nalazi u Etnografskom muzeju u Beogradu. Crteži su izrađeni sukladno njegovim samoukim vještinama i sposobnostima, ali su precizni u kroju i ornamentu, stoga imaju veliku dokumentacijsku vrijednost.

Arsenović je kao gorljivi zanatlija 14. listopada 1869. godine tadašnjoj Visokoj vladi u Zagrebu iznio svoje prijedloge o mogućnostima osnivanja obrtno-umjetničke škole krojačkog smjera. Istu je namjeru već 12. listopada 1869. godine kao interpelaciju poslao i tadašnjem Ministru trgovine i industrije u Pešti, ali su oba prijedloga na navedenim adresama bila odbijena. Svoje ideje o otvaranju novog oblika obrtničkih škola imao je namjere ostvariti u Velikoj Kikindi, Irigu, Zrenjaninu i Rumi. Uronjen u svoju zamisao želio je realizirati i ideju o potrebi uvođenja narodne umjetnosti u redovite škole kao obvezni predmet. Zbirku svojih radova nudio je od 1868. godine različitim znanstvenim i stručnim udruženjima i institucijama: 27. studenoga 1873. godine Geografskom društvu u Beču, 21. veljače 1874. godine Donjo-austrijsko zanatlijskom udruženju u Beču i 31. ožujka 1874. godine Kraljevsko-madžarskom zanatlijskom udruženju u Pešti.

Njegovi su radovi 4. rujna 1875. godine predstavljeni učenom društvu u Beogradu, a nakon te izložbe za njih je dobio komentare¹, kao i Društvu umjetnosti u Zagrebu kojemu su radovi na recenziju bili predani 26. listopada 1877. godine. U Zagrebu je za prikazane radove dobio sljedeći kritički osvrt: „Potpisani nalaze da je Zbirka sa etnografskog gledišta vrlo interesantna i bila bi još poučnija, kad bi se upotpunila raznim bosanskim nošnjama u kome smislu posednik zbirke zaslužuje svaku pomoć. Za Odbor Umjetničkog Udruženja u Zagrebu Dr. F. Rački s r. i profesor Dr. I. Kršnjavi s. r.“ (Zega, 1923, str. 133).

Navedenu je Zbirku 1879. godine ipak otkupilo Ministarstvo prosvete srpske vlade u Beogradu. Zbirka sadrži album s oko 300 akvarela narodnih nošnji 19. stoljeća, atlas s 58 tabli akvarela starinskih nošnji koje su već tada nestale iz svakodnevne upotrebe, album narodnih ornamenata i nekoliko crteža s priložima iz narodnog života te tehnički „kompendijum“² s redukcijom shemom za krojenje različitih seljačkih, građanskih, vojničkih, velikaških i svećeničkih odijela. Zbog povijesnih činjenica ističemo da su ovi radovi u početku bili izlagani 1880. godine u Sarajevu i 1927. godine u Beogradu.

Povijesnom analizom sadržaja djela „Osnovne crtice za ustanov tehno-naučnoga zavoda za viši stupanj obrazovanja srbsko-hrvatskih zanatlija“ donose se autorovi pogledi na oblikovanje kurikula obrtničkog i tehničkog obrazovanja sredinom 19. stoljeća na prostorima dijela Habsburške Monarhije, točnije Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Analizom sadržaja dostupne literature i dokumentacije ovim se radom predstavljaju spoznaje o doprinosu Nikole Arsenovića obrtničkom obrazovanju. Stoga je cilj rada promocija doprinosa Nikole Arsenovića kao autora navedenog prijedloga o promišljanju obrtničkog i tehničkog obrazovanja na navedenim prostorima u obrazovanju krojačkih djelatnika. U etnološkoj i povijesnoj literaturi autoru se pripisuju veliki uspjesi u praktičnom radu na popularizaciji krojačke profesije, ali se nisu dovoljno isticali njegovi doprinosi strukovnim odgojno-obrazovnim promišljanjima koje bi ga ubrojile u red strukovnih obrazovnih začetnika. U pravilu se na ovom području u literaturi ističu strani predstavnici i njihovi vrijedni doprinosi u odgoju i obrazovanju s početka 19. stoljeća kao i sadržaji koji se prenose iz njihovih

¹ „Zasluga g. N. Arsenovića nije samo u tome, što je vrednim radom prikupio tolika materijala narodnih rukotvorina jugoslavenskog sveta, već što njegovu Zbirku mogu upotrebiti mnoge zanatlije i obrazovani svet. I učeniku i umetniku korisno poslužiće njegov veliki etnografski album sa 224 slika jugoslavenske nošnje. Za zanatlijske škole, kao pomoćno sredstvo za izdavanje jugoslavenske istorije i nacionalne industrije, izradio je jedan mali ilustrirani album. A da bi i mlađe učenike upoznao s jugoslavenskim svetom izradio je jedan ilustrirani Alfabet“ (Zega, 1923, str. 136).

² Izvadak, priručnik, upute za rad.

nacionalnih pedagoških okruženja na prostor Hrvatske, a nepravедno se zanemaruju pojedinci rođeni na promatranom prostoru.

Nikola Arsenović je rođen u Osijeku, a dugo godina je djelovao u Vukovaru pa je s pravom nosio nadimak Vukovarac, a sam je s ponosom isticao kako dolazi s prostora Srema. Svojim nemirnim duhom prikupljao je ideje iz različitih država srednje Europe kojima je proputovao. Nakon obilaska Monarhije i povratkom u domovinu (Trojednu kraljevinu) pokušao je djelovati na podizanju tadašnjeg krojačkog obrtničkog obrazovanja kojim je bio zaokupljen u praksi, a sa željom da ga unaprijedi i na teorijskoj razini

Strukovno obrazovanje

Strukovno obrazovanje podrazumijeva sve stupnjeve i načine formalnog i neformalnog obrazovanja koji pripremaju ljude (mlade i odrasle) za samostalno, sigurno, odgovorno i produktivno obavljanje poslova i radnih zadaća unutar svijeta rada i u različitim područjima rada. Suvremeno, srednje strukovno obrazovanje (tehničko i stručno) dio je sveukupnog formalnog srednjeg obrazovanja koje s jedne strane povezuje obvezno osnovno obrazovanje s visokoškolskim obrazovanjem i/ili s područjima rada i njima pripadajućim zanimanjima, a s druge strane omogućuje mladeži i odraslim osobama sa završenim obveznim osnovnim obrazovanjem pripremu za nastavak obrazovanja na visokoškolskom stupnju ili siguran, samostalan i učinkovit rad u određenim područjima rada i zanimanja različitih složenosti (Petričević, 1998).

Prema Rezoluciji CMOPE (Canadian Model of Occupational Performance and Engagement) u pojmu tehničkog i profesionalnog obrazovanja razumijeva se „kako formalne sustave obrazovanja koji pripremaju direktno ili indirektno, za specifične poslove ili za ulazak u svijet rada, tako i elemente u bazičnom obrazovanju koji pripremaju za rad, ovisno o zemljama, njihovoj povijesti, načinu i razini njihova razvoja. Ti sustavi mogu biti različiti s obzirom na trajanje obrazovanja, na vezu obrazovanja i proizvodnih aktivnosti, na službeno utvrđivanje povezanosti obrazovanja i potreba društva, na njihovu integraciju u stalni proces permanentnog obrazovanja“ (CMOPE, 1984).

Mnogi su oblici stjecanja zanimanja iskušavani tijekom povijesti, ali do danas je kao najučinkovitiji i dugo stoljeća primjenjivani način bilo naukovanje kao oblik koji polaznicima donosi dovoljno upotrebljivo obrazovanje.

Naukovanje je najstariji oblik pripreme mladeži za rad u nekom obrtničkom zanimanju. Prvobitno naukovanje se odvijalo u procesu neposrednog rada u kojem su neiskusni učili oponašanjem od iskusnih. Svrha tog naukovanja bila je usvojiti tajne

određenog obrta, točnije praktične spoznaje iskusnog obrtnika i razviti obrtu imanentne radne vještine i navike.

Izvanškolski model organizacije strukovnog obrazovanja tijekom povijesti postalo je naukovanje. Ono je bilo metoda stjecanja umijeća/vještina u različitim obrtničkim zanimanjima širokog obrtničkog profila zanimanja postupcima promatranja, oponašanja i poučavanja kod obrtničkog majstora. Naukovanje se ostvarivalo bez nastavnog programa i bez strukovno-teorijske nastave. U srednjem vijeku su se tom metodom poučavali svi obrtnici pa i svećenici. Prelaskom s obrtničke i manufakturne proizvodnje na industrijsku proizvodnju nestaju tradicionalni obrti i obrtnička zanimanja, a time odumire i obrazovanje pomoću naukovanja. Obrtničku trojnost i skal: naučnik – kalfa – majstor zamijenila je nova industriji primjerena struktura (Petričević, 1998, str. 60).

Suvremeno naukovanje integrirano je u cjeloviti sustav odgoja i obrazovanja određene države, poglavito u njezin podsustav srednjeg strukovnog obrazovanja. Suvremeno naukovanje započinje završetkom obveznog osnovnog obrazovanja i odvija se po propisanom nastavnom planu koji sadrži općeobrazovne i zanimanjima primjerene strukovno-teorijske nastavne predmete te zanimanju primjereno praktično naukovanje. Ovakav način obrazovanja traje ovisno o složenosti zanimanja za koje se određena osoba priprema, a može trajati od dvije do četiri godine. Ovo obrazovanje u pravilu završava izradom završnog ispita. Nastavni planovi ovih zanimanja ostvaruju se dualno i u srednjim strukovnim školama i u obrtničkim radionicama. Mlade osobe koje naukuju istodobno su učenici srednje strukovne škole i naučnici obrtničke radionice s kojom su istodobno sklopili ugovor o naukovanju na početku školske godine (Petričević, 1998).

Metodološki pristup predmetu istraživanja

Povijesnom analizom sadržaja dostupne pedagoške literature i dokumentacije cilj ovoga rada je utvrditi doprinos Nikole Arsenovića obrtničkom obrazovanju i uvođenju dvojnog sustava obrazovanja u obrtničkim školama na području Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Povijesna istraživanja uključuju puno više od akumulacije činjenica, nadnevaka, opisa prošlih događaja i osoba. Ona su interpretativne naravi i na fluidan ili dinamičan način prikazuju pojave u prošlosti te nastoje rekonstruirati i prikazati ideje i pojave koje su dovele do određenog povijesnog događaja (Burke Johnson i Christensen, 2014, str. 622). Analizom sadržaja na objektiv i sustavan način zaključujemo o sadržaju određenog teksta ili poruke. Povijesna analiza je pažljivo i detaljno ispitivanje i tumačenje teksta kao oblika komunikacije kako bi se identificirali uzorci, teme, pretpostavke i značenja (Lune i Berg, 2017).

Grada za ovo povijesno istraživanje djela su Nikole Arsenovića: „Osnovne crtice za ustanov tehno-naučnoga zavoda za viši stupanj obrazovanja srbsko-hrvatskih zanatlija“, Zagreb i Novi Sad 1868. godine i „Jugoslovenska narodna nošnja“ (mapa akvarela), ur. B. Drobňaković, Beograd, 1930. godina.

Djelo koje je autor napisao za svoga života u Vukovaru „Osnovne crtice za ustanov tehno-naučnoga zavoda za viši stupanj obrazovanja srbsko-hrvatskih zanatlija“ postalo je temeljni izvor za ovaj rad u kojem je izloženo autorovo viđenje i prijedlog kurikula tadašnjeg zanatlijskog krojačkog obrazovanja. Analizirani rad objavljen je na dva pisma i tiskan u dvije tiskare. Hrvatska verzija ovog Prijedloga tiskana je latiničnim pismom u Zagrebu u Štampariji Dragutina Albrechta 1868. godine, dok je srpska verzija otisnuta iste godine na ćirilici u Novom Sadu u Platonovoj štampariji.

Povijesni pristup strukovnom obrazovanju

Industrijska proizvodnja početkom 17. stoljeća i proizvodnja novih materijalnih dobara i davanje usluga, kao i osposobljavanje obrtničkog podmlatka ostvarivala se po pravilima cehovskih udruga. Navedenih su se pravila obrtnički cehovi vrlo strogo pridržavali sve do te mjere da su izgradili stupnjeviti sustav praktičnog osposobljavanja: naučnik (šegrt) – kalfa (majstorski pomoćnik) – majstor, koji je razumijevao ugovor između naučnikova roditelja ili skrbnika i poslodavca (majstora) i obvezan boravak naučnika u poslodavčevoj kući i obitelji za vrijeme naukovanja (Petričević 1998, str. 57).

Do 19. stoljeća odgoj i obrazovanje mladeži za obrtnička zanimanja uspješno se odvijao u izvanškolskim institucijama nazivanih bratovštine i cehovi. Bratovštine su najstarije vjerske ili strukovne zajednice (Feletar 2003). Strukovne su se bratovštine razvile s ciljem zaštite interesa svojih članova koji su morali biti profesionalni obrtnici. Kao najstarija bratovština spominje se postolarska bratovština iz Zadra osnovana 1318. godine.

Cehovi nakon bratovština postaju privilegirana udruženja obrtnika istih ili sličnih struka. Najstariji ceh na prostoru Hrvatske je bio ceh zagrebačkih krojača koji je utemeljen 1447. godine (Šercer 1991). Ova udruženja zanatlija su bila najrasprostranjenija tijekom srednjeg vijeka, a nastajala su pod utjecajem germanskih zemalja najčešće prerastajući iz forme dotadašnjih bratovština u novu prihvatljiviju formu ceha.

Prema (Maysu, 1963) srednjovjekovno naukovanje je bilo najjači oblik obrtničkog obrazovanja koji je ikada postojao. Za vrijeme ovog naukovanja temeljni odgojni čimbenici uspješnosti bili su osobni odnosi majstora i šegrtka kao i trajni nadzor kojim su cehovi ljubomorno čuvali visoke kvalitete majstorstva. Ovaj oblik udruživanja bio je podupiran i od samih kraljevskih vlasti jer su one očekivale od njih di-

rektan prihod, ali i prihvatljivi oblik nadziranja i utjecaja na narod putem cehovskog članstva. Cehovi su dugo vremena bili najbrojniji i najutjecajniji stalež u slobodnim kraljevskim gradovima i trgovištima (Feletar, 2003). U početnim godinama ustrojavanja prepoznatljivih zanatlijskih staleških asocijacija na našem području su se kao prve pojavile bratovštine, a nakon petstotinjak godina iza njihovog djelovanja i cehovi.

„Bratovštine i cehovi opirali su se svim promjenama koje su mogle ugroziti njihovu ekonomsku egzistenciju koja je, zbog svoje unutrašnje organizacije i povezanosti obrtnika, do pojave tvorničke proizvodnje bila osigurana. Kako se nisu uspjele prilagoditi novim uvjetima proizvodnje, bratovštine i cehovi postali su smetnja daljnjem razvoju gospodarstva zbog čega ih je država ukinula. Proglašenje slobode obrta i ukinuće cehovskih organizacija obznanjeno je Obrtnim redom 1859. godine za austrijsko carstvo i Obrtnim zakonom 1872. godine za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju. Daljnju brigu o izobrazbi šegрта preuzela je država, putem nadležnih ministarstava“ (Reider, 2015, str. 391).

Pojavom industrijske revolucije ukazala se potreba za stručno-teorijskim znanjima, a ovim znanjima majstor obrtnik nije bio u stanju sam poučavati svoje šegрте. Elementi stručnog obrazovanja u naukovnoj osnovi za pučke škole nisu bili dovoljni pa se u drugoj polovici 19. stoljeća za strukovno obrazovanje mladeži otvaraju nove vrste strukovnih škola. Iako je ova praksa u pojedinim sredinama postojala već i ranije, sada je to samo još popraćeno i zakonskim propisima. Pozitivni primjeri obrazovanja za pojedina zanimanja ukazuju na praksu koja govori i o duljini tradicije obrta u tim sredinama. Primjerice obuka u mehanici za zidarske i klesarske šegрте u Varaždinu započela je 1772. godine u Isusovačkom kolegiju (Lentić-Kugli, 1981). Tehničko-obrtnička učionica u Rijeci počela je raditi 1865. godine, a nastava je trajala dvije godine i održavala se nedjeljom i blagdanom prije i poslije podne (Čop, 1988).

Tijekom 19. stoljeća u Hrvatskoj dolazi do pojave industrijske proizvodnje. Upravo je industrijski način obrade sirovina postajao prijetnjom do tada tradicionalnom načinu ručne obrade i izrade proizvoda. Ova stoljetna tradicija dobro ukorijenjena i na predaji iskustava utemeljena kao model zanatlijske izrade proizvoda široke potrošnje i upotrebnih vrijednosti polako je zaostajala. Na tradicionalnom načinu obrazovanja, najbolje se zrcalila mudra definicija odgoja u kojoj se njegova svrha manifestira u prenošenju društveno-radnih iskustava sa starijih (dospjelih,iskusnijih) naraštaja na mlade (nedospjele, neiskusne) osobe. U obrtničkom didaktičkom trokutu poučavanja govorimo o majstoru, šegrtu (kalfi) i najčešće dobivenim iskustvenim sadržajima obrtničke struke. U ovom trokutu obrazovanja majstor se promatra kao osoba puna društvenih i javnih iskustava i to onih koji mu pomažu da svoju radio-

nici vodi što uspješnije. Međutim, uloga majstora u tome nije bila iscrpljena, ona je obuhvaćala i prenošenje baštinenih strukovnih znanja i iskustava u području prepoznavanja staleškog položaja, radničkih udruženja i na kraju ništa manje vrijednu ulogu učitelja samog zanata.

Sredinom 19. stoljeća i pojavom reguliranja obrtničkih odnosa između majstora i šegrta Obrtnim redom 1859. godine za Austrijsko Carstvo i Obrtnim zakonom 1872. godine za Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju i zakonski se majstoru nalagala briga za obrazovanje zanatlijskog pomoćnika šegrta i njegovo redovito pohađanje obrtničke škole ukoliko je takva postojala u njihovom mjestu. Zbog toga što je od pojave navedenih propisa do njihove stvarne praktične realizacije i otvaranja obrtničkih škola prošlo više od dvadeset godina predlagano je da šegrta pohađaju opetovnice (ponavljaonice) ili tzv. nedjeljne škole, a u nekim su to gradovima bile škole iste namjene pod nazivom „risaonice“.

Opetovnice nisu davale očekivane rezultate iako su postale zakonski obvezne onoj mladeži koja nakon pučkog školovanja nije nastavila svoje obrazovanje na gimnazijskoj razini. U njima su se mladi sastajali jednom tjedno po sat vremena. Za njihovo pohađanje nije bilo osmišljenih programa pa su one pretvorile u škole za suzbijanje nepismenosti, a o nekom stručno-teorijskom znanju iz bilo kojeg zanata, nije bilo niti riječi.

Uz nedostatnu intelektualnu pismenost u državnim institucijama odgoja i obrazovanja niti kod obrtnika uvjeti praktičnog naukovanja nisu bili ništa bolji. Mladi su se u zanatskim radionicama zadržavali po majstorovu naređenju 14, ali i do 18, sati dnevno radeći. U takvim ropskim uvjetima rada kod svojih majstora, šegrta nisu bili sposobni nedjeljom odlaziti niti na taj jedan jedini sat nastave, a vrlo često se događalo da su im i sami majstori uskraćivali odlazak na taj sat dajući im toga dana dodatne obveze. Ovakvo stanje trajalo je sve do 1884. godine kada je po uzoru na razvijene zemlje zapadne Europe donesen Obrtni zakon i obveza osnivanja šegrtskih škola. Njihova djelatnost započela je tek nakon dvije godine od donesenog propisa, točnije 1886. godine kada je zemaljska vlada donijela naredbu o obvezi njihova otvaranja. Sve do 1892. godine ove škole djelovale su na jedinstven način za sva tada postojeća zanimanja, da bi se tek od navedene godine započelo s odvajanjima i obrazovanjem svakog polaznika prema srodnosti zanata.

Obrtničku školu šegrt je mogao upisati tek ako je imao 12 godina, što je odgovaralo godištu u kojem se završavala pučka škola. Na upisu su polaznici morali dokazati da su polazili pučku školu, ali ne i da su ju završili. Ustrojni statut ovih škola dozvoljavao je da obrtničku školu mogu upisati i nepismeni šegrta koji su se kasnije putem analfabetskog tečaja pripremali za niži dio šegrtske škole. Ove škole nisu imale svoje učitelje pa su u obrtničkim školama predavali učitelji koji su radili

u nižim pučkim školama, a koji su se do 1888. godine obrazovali na trogodišnjim preparandijama (Reider, 2015).

Upravo je navedeno razdoblje ponukalo Nikolu Arsenovića da se u brizi za krojački obrt i njegov bolji status te dignitet struke sam pobrine i osmisli prijedlog kurikula koji bi podigao na višu razinu zanimanje kojim se vrijedno bavio i koje je volio. Sve je to u njemu pobudilo potrebu za sudjelovanjem u osmišljavanju buduće šegrtske škole za odjevnu struku.

Društveno-ekonomski razlozi i potrebe za otvaranjem zavoda za obrazovanje obrtnika

Zanatlije su se tijekom 19. stoljeća osposobljavale za budući posao u (*Lehrbetriebe*) cehovskoj „izučioni“. Budući da se uvidjela manjkavost šegrta u dotadašnjem obrazovanju, bilo je potrebno uvesti dodatna znanja iz različitih znanstvenih područja i podići razinu obrazovanja. U tom razdoblju postojale su raznolike prakse, tako da su se pojedini šegrti obrazovali tri godine, drugi četiri, a neki i šest godina za sposobnost preuzimanja obveza u svome obrtu. Uvidjela se situacija u kojoj se prepoznalo da se za pojedini obrt nije bilo potrebno uopće pripremati dulje od nekoliko tjedana ili samo par mjeseci, dok je za druge obrte ta priprema ipak trebala biti izrazito dulja i kvalitetnija. Nažalost, zakonski su propisi bili nepovoljni za šegrtsko školovanje jer se u pravilu i nakon tako dugotrajnih obuka mladići uopće ne bi uspješno pripremili za obrt u čijim su radionicama provodili dobar dio svoje mladosti. S pravom se postavlja pitanje: čemu takav oblik školovanja kada obrtničke inovacije bolje leže svima drugima osim onima koji se za taj posao pripremaju?

„Tako je npr. Heršel iznašao zvezdozor, a bio je muzikaš, Arkvirch iznašao je stroj za predivo, a bio je liekar, Kutnogorski iznašao je štampu, a bio je zemljedržac, Vatt iznašao je parni stroj, a bio je liekar, Jankuard stvorio je po svom imenu takozvani razboj za tkanje, bio je pak gombarski momak, Franklin iznašao je munjovod, a bio je knjigovezac, Bertold Švarc iznašao je barut, a bio je kaludjer...“ (Arsenović, 1868, str. 13).

Tadašnje vlasti i lokalne uprave bile su oduševljene brzom i velikom zaradom industrijskih radionica pa su potpuno zanemarivale zanatlijske radionice i njihove proizvode koji su ostvarivali slabi profit. Najveći prigovor ipak se pripisivao nepotrebnosti zakonskoj regulativi dužine trajanja obrtničkog osposobljavanja. Potrebe su se uvidale u izmjenama načina obrazovanja koji nije niti nakon pet ili šest godina naukovanja kod uspješnog zanatlije načinio pravog majstora. Posljedice su se ogledale u tome što su mladi izučeni šegrti bili sluge, potrčka, besposličari koji umjesto da su na radnom mjestu nešto naučili, oni bi služili svome majstoru ili gazdi u njegovoj

obitelji u svim ostalim poslovima, samo ne u onom za što su se pripremali. Razlozi koji vode do neuspjeha strukovnog obrazovanja toga doba leže i u dobro poznatom cehovskom lobiranju: „Jadni i traljavi poslovi šegrtovanja, dužnosti kalfovanja pa i samih izpita majstorskih, osnivaju se i dan današnji na cehovskoj privilegiji“ (Arsenović, 1868, str. 14).

Društvene prilike u razvijenim zemljama Europe u promatranom razdoblju pokazuju ekonomski prosperitet svojih naroda pripisujući zasluge njihovim tehničkim učilištima ili zavodima, kako ih se u to vrijeme nazivalo. Međutim, u našem se tisku ukazivalo na nedostatna znanja koja učenici stječu u obrtničkim školama. Tako Narodne novine broj 185. iz 1869. godine pod naslovom „Da se podigne domaći obrt“ ističu da je njegovanje obrta u razvijenim zemljama zapadne Europe prva i poslije poljodjelstva najvažnija znanost, „dok mi stojimo na stepenu prastare naše kulture“ (NN, 1869, br. 185). Autor navedenog članka, Nikola Arsenović, tvrdi da uopće ne treba biti tako i da se obogaćivanjem sadržaja obrtničkog obrazovanja naši polaznici mogu podići i na razinu višu nego što se to događa u Europi „samo da se našem obrtniku da prilika, da polučii simetrijsku vještinu“ (NN, 1869, br. 185). Navedene kompetencije su itekako bile potrebne majstoru kreatoru u osmišljavanju novih odjevnih predmeta, kao i drugim zanatlijama koji stvaraju nove predmete upotrebne vrijednosti.

Energija pare otvorila je granice kako za međusobnu komunikaciju tako i za međusobnu razmjenu roba i dobara. Liberalizacijom tržišta kvalitetniji proizvodi iz inozemstva postali su sve dostupniji našem narodu, stoga se obrtnička radinost nije više mogla temeljiti na potpuno zastarjeloj tradicijskoj proizvodnji, nego se morala početi prilagođavati novim kvalitetnijim pristupima koji dolaze iz razvijenih zemalja.

Pojavom snažnog upliva industrije u sve sfere ljudskih djelatnosti koja preuzima i dio dotadašnjeg obrtničkog djelovanja, zanatlijska se proizvodnja promatrala kao „narodna industrija“ koja se nalazila na udaru inozemnih obrtnika, industrijskih strojeva i njihove masovne proizvodnje. Upravo u navedenom ekonomskom razlogu vidljiva je društvena potreba unaprjeđivanja „nazadnjačkog“ obrtničkog djelovanja koje uopće ne prati napredne tekovine niti u jednom pogledu društvenoga ponašanja.

U promatranom razdoblju svi obrtnici nisu imali jednake teškoće u provedbi strukovnog obrazovanja pa se taj nedostatak vidljivo isticao u onim područjima koja su bila najdostupnija većem broju žitelja. Tako se krojački zanat itekako borio s opstankom svojih proizvoda na tržištu koje je sve više bilo pod utjecajem nepouzdanе konkurencije i liberalnog tržišta Zapada. Skupoća u nabavci novijih i kvalitetnijih materijala, novi krojevi i načini suvremenijeg odijevanja sve su više osvajali tržište i prevladavali u narodu. Suvremeni pristup odijevanju i napuštanje narodnih nošnji osiromašivalo je krojačke obrtnike i proglašavao njihove proizvode nekonkurentni-

ma i nekvalitetnima. U želji za praćenjem trendova u krojačkom obrtu izražavala se velika potreba za obnavljanjem kurikula postojećeg krojačkog obrta. Posebice stoga što su krojači uz svoju temeljnu struku morali dobro poznavati i elemente ekonomske struke, ali i dizajnerske i umjetničke vještine. Potreba za navedenim znanjima postajala je sve vidljivija, poticana povećanom konkurencijom u kojoj je krojač obrtnik morao biti dobar menadžer, prodavač, ali i poznavatelj kvalitetnih oblika reklamiranja svojih proizvoda. Znanja obrtnika nisu bila dostatna i obrazovanje nije moglo završavati samo poznavanjima specifičnih znanja u obrtu, nego su morala biti dodatno obogaćena i ekonomskim spoznajama o urednoj evidenciji i knjigovodstvenom vođenju obrta popraćeno obvezama plaćanja raznih državnih nameta i poreza.

Iz navedenih razloga vidljivo je da se obrtnici moraju početi zanimati za svoju poziciju i bolje vrednovanje njihova staleža u tadašnjem društvu. „Gradjanin je dužan, sam sebi bolje državno biće izposlovati i truditi se, da u današnjem gibajućem političnom radu po svojoj volji sebe razvijati i u svih javnih poslovih glasa imati može; jer on se na nikoga drugoga obzirati i pouzdati nemože, nego sam na sebe, ako misli sretno napredovati“ (Arsenović, 1868, str. 10). Stoga će Nikola Arsenović svoju pozornost usmjeravati prema novom kurikulu i izradi novog ustroja obrtničkog obrazovanja u kraćem vremenskom trajanju i povezanog sa suvremenim znanstvenim spoznajama kako bi se djelovalo na podizanju kvalitete strukovnog, obrtničkog školovanja otvaranjem tehničko-naučnih obrtničkih zavoda.

Prijedlog za osnivanje novog tehničkog zavoda za obrazovanje obrtnika

Autor prijedloga Nikola Arsenović, svjestan čovjekovih raznolikih tjelesnih sposobnosti i pridodanih blagodati duše, vođen je mislima kako je svaki čovjek u zajednici vrijednost i bogatstvo bez razlike na razinu i količinu od Boga mu dodijeljenih darova. Ljudi su vrijedni života i poštovanja kao i svaki njihov zanat, stoga on kao ljubitelj prosvjete i narodnog napretka daje naputke roditeljima i društvu u cjelini da bdiju nad mladima i skrbe nad njihovim od Boga darovanim duševnim snagama. Pred odraslima se nalazi obveza da djecu obrazuju i da u njima umnažaju od prirode darovane talente za budući poziv. U svom obraćanju vlastima autor će se zalagati za cjelovito i cjeloživotno učenje kako tek rođene djece tako i mladih, ali i odraslih zanatlija koji već imaju dugogodišnju praksu u svom poslu.

Potreba za podizanjem strukovnog obrazovanja i stjecanja socijalnih znanja, sposobnosti i vještina rješenje je pronalazila samo u otvaranju novog oblika školovanja i novog pristupa razini obrazovanja obrtnika i to onoj koja je uzdignuta na tehnički stupanj, a ne više samo obrtničko obrazovanje. Prijedlog za rješavanje ove

društvene situacije Nikola Arsenović vidi u otvaranju Jugoslavenskog zanatlijskog učilišta. Svoj prijedlog je izradio na temeljima krojačke struke, ali su sve zanatlije mogle davati svoje doprinose u radu ovog učilišta i unutar njega prilagoditi stručna znanja i za potrebe svog obrta. Arsenović je pozivao sve koji se osjećaju sposobnima i koji posjeduju znanja da se pridruže ovoj inicijativi i potpomognu kako svojim prijedlozima i rješenjima tako i materijalno njegovo otvaranje. O sjedištu i Pravilniku rada navedenog Učilišta odluku donosi Generalna skupština zanatlija, a sam rad Zavoda trebao se organizirati na tri razine: državnoj, regionalnoj i lokalnoj ili kako se tada govorilo prema mjesnom zanatlijskom ustroju.

Na početku pisanja ustrojbenog prijedloga i organizacije ovoga Zavoda, a kasnije i prijedloga kurikula zanatlijskoga obrazovanja kojemu je ovo utemeljenje glavna zadaća, daje se motivacijsko pismo u kojem se ilustrira trenutno stanje i siromaštvo tadašnjih obrtnika kao i njihovih šegrta. Upozorava se da siromaštvo nije samo materijalne naravi, nego da je ono i duhovno kao i siromaštvo u obavljanju kako majstorske tako i šegrtske izobrazbe.

„A vi roditelji i skrbnici trudite se za podizanje rečenoga zavoda kriepko sudjelovati, vodite brigu za obrazovanje vaših maloljetnika, nastojte njihovu buduću sreću utemeljiti, i upućujte ih na nauk u taj blagodatni zavod, u kom ćem oni ono stalno blago zadobiti, koje se nikakvom svjetskomu kolebanju podvrći neće, nego će uvijek na megdanu stojati“ (Arsenović, 1868, str. 38).

Prijedlog za poticaj otvaranja Učilišta nije bezrazložno proistekao iz djelovanja Nikole Arsenovića. On je u Narodnim novinama (1869), tadašnjem službenom i javnom glasilu, već za života bio zamijećen i opisan kao obrtnik s velikim potencijalom. Narodne novine su preuzele članak iz novosadskog časopisa Zastave (a ne Napredak, kako piše u NN, op. a.) u kojem se Arsenovića predstavlja kao rodoljuba koji širi nacionalnu svijest i kulturu naroda na prostoru gdje je živio i djelovao. Autor ga u članku opisuje kao „možda jedinim vještakom krojačke struke koji je svojim radom iskazao veću zaslugu svom rodu“ izrađujući nove *forme* odijela koje je krojio prema konstrukciji vlasnika pa čak i prema osobnom karakteru. Uz vještinu krojačkog zanata Arsenoviću se pripisuju i velike domoljubne kvalitete jer je svojim ugledom i vrijednim radom popularizirao narodno blago s prostora s kojih dolazi, a koje je u Austrijskoj Monarhiji bilo sakriveno kao i vješte ruke i sposobnosti naših ljudi koji znaju izraditi i pokazati putem svojih krojačkih uradaka i osobne i nacionalne vrline.

„Znanost je uvidjela, da bez stalnoga temelja zgrade biti nemože, pa je ispitivala dugo, što bi joj moglo poslužiti za temelj čvrst u zgradi državnoj, koja će svoje – državljane k blagostanju, k opredieljenju njihovu voditi. Znanost je proiznašla i konstatovala, da bez napredka obrtničtvo nema temelja, nema blagodsanja ni za državu ni za državljane. Ona je rekla: badava će priroda proizvesti, badava će trgovac tražiti

promjenu neupotrebljive stvari za upotrebljivu, ako nema obrtnika koji bi ju iz onog surovog prvobitnog stanja preobrazio i pripremio, da se može po potrebama čovjeka upotriebiti.“ (NN, 1869, br. 213).

Nacrt kurikula za obrazovanje obrtnika krojačke struke

Cilj otvaranja Zavoda jest da se u njemu stječu umjetničko-stručna znanja utemeljena na znanstvenoj osnovi. Realizacijom ovog cilja ostvarit će se uspješnija međusobna komunikacija kako unutar cehova tako i među samim obrtnicima, ali i njihovih šegrta, posljedica je bolje planiranje i realizacija njihovog materijalnog probitka. Na profesionalnom području to će se odraziti na kvalitetniju nabavku sirovina, njihovu uspješniju obradu i probijanje na zahtjevnom tržištu i prema državnim vlastima na transparentnoj knjigovodstvenoj uplati.

Svrha Zavoda vidjela se i u pomoći obrtnicima u osmišljavanju njihovih proizvoda, podizanju njihovih umjetničkih i estetskih vrijednosti putem samostalnog pronalaženja i inoviranja proizvoda, a ne samo slijepog preuzimanja gotovih inozemnih rješenja. Posebice stoga što se inozemna literatura teško pronalazila, a i nije se kvalitetno i dovoljno dobro poznavao strani jezik na kojem su se najčešće objavljivali naputci za poboljšanje rada.

Kurikul novog školovanja, prema sadržaju analiziranog teksta, bi morao neophodno sadržavati sljedeće nastavne predmete: materinji jezik i to njegovu gramatiku, stilistiku i literaturu; matematičnu, fizičnu i političnu geografiju; kulturnu povijest i to posebice odjevajuće struke; uz to matematiku u kojoj je posebno potrebno pridavati pozornost sljedećim područjima: aritmetici, geometriji i to risanju i konstrukcijskom znanju, analogiji i geometriji krojenja; u Administrativno-upravna znanja ubrajala su se znanja o poznavanju robe, trgovinska znanja, knjigovodstvo i pravni propisi; od risarskih vještina bilo je potrebno veliku pozornost dati anatomskom, matematičkom, antropometričkom, prostoručnom i redukcijском crtanju; znanja iz područja fizike su obuhvaćala i sjedinjena znanja s kemijom iz razloga boljeg spoznavanja bojanja, robe i ostalih korištenih sirovina; ostale slavenske jezike i Njemački jezik koje je bilo potrebno poučavati svaki dan putem zadavanja sastavaka i repetijom; na kraju školovanja bilo je potrebno polaznike naučiti i Francuskom jeziku.

Predloženi kurikulum se mogao realizirati na dva načina ili *razdjeljenja* i to A i B oblikom. „*A-razdjeljenje*“ obuhvaćalo je prvo stjecanje elementarnih znanja iz svih navedenih predmeta i područja, a trajao bi ukupno dvije godine. Početak obrazovanja neka započinje svake godine od Uskrsa na dalje. U sljedećoj godini obrazovanja ili drugom *razdjeljenju* bilo je potrebno steći (*hochkünstlerischen Unterricht*)

„strukovnu hitrost“ u kojoj se objedinjuju teorijska i praktična znanja anatomskog risanja i matematičke znanosti primijenjene u krojenju. Prvi tečaj započeo bi 1. veljače svake godine i trajao jedan mjesec, a drugi tečaj bi se realizirao tijekom mjeseca kolovoza. Između toga bi svaki polaznik morao svakoga dana u mjesecu ožujku po 1 sat odraditi vježbu praktičnoga krojenja za odjevnu struku. Treće *razdjeljenje* obuhvaćalo bi tehnička znanja i brzinu krojenja do najvećeg stupnja. U ovom razdoblju svaki polaznik pohađao bi jednu obrtničku radionicu u kojoj se uz znanja struke mora upoznati i s osobitim čudorednim i dostojnim vladanjem koje trebaju uvježbati umno i praktično. Polaznici se u radionicama nadziru i za njihovo pohađanje im se omogućuju financijska sredstva o kojima se skrbi Zavod.

„B-*razdjeljenje*“ je trebalo obuhvaćati obrazovanje po potrebi, u trajanju od šest razreda.

Za jednogodišnji tečaj se učitelju davao honorar od 150 forinti. Poučavali bi se svi predmeti i područja koja su navedena u A-obliku školovanja i to u 1. *razdjeljenju*. Treći razred je obuhvaćao predmete iz A-oblika 2. i 3. *razdjeljenja* uz honorar učitelju od 75 forinti godišnje. Četvrti je razred trajao šest mjeseci uz učiteljski honorar od 45 forinti, a obuhvaćao je sva znanja i vještine iz 2. i 3. *A-razdjeljenja*. Peti razred je obuhvaćao samo znanja i sposobnosti te vještine iz 3. *razdjeljenja* A-oblika školovanja i trajao je 6 mjeseci, a učitelj bi dobivao samo 15 forinti honorara. Za šesti razred se ne predviđaju znanja i vještine koje je potrebno usvojiti.

U tehnički zavod B-oblika bilo je moguće upisati polaznike uz dostavljanje potvrda iz krštene i domovinske knjige s navršenih 14 godina i to za one polaznike koji su prije toga pohađali najmanje 1 godinu A-oblik obrtničkog školovanja, a najbolje bi bilo da su završili obje godine školovanja na A razini.

U tehničkom kursu Trećega razreda moralo se boraviti najmanje dvije godine. Za sve uplate koje polaznici ovih Zavoda uplate, dobile bi se sljedeće usluge uz obveznu izobrazbu:

„Pitomci imaju dobiti shodno obitalište i čitavu hranu i nuz to potrebiti ogrev i svieće. Šta oni za vrieme svoga bavljenja u zavodu u radionici sobom zasluže, to se njima za dobro upiše, i kod izlaska sa dobitkom izdatka podpuno izplati. Da mogu namiriti svoje manje potrebe ima im se svake nedjelje pristojna djepaša dati, te će im se poslije i ovo i od zasluge odbiti. Da bi se mladeži na put stalo razuzdan život voditi, neće se ni jedan pitomac nigdje bez nadziranja ostavljati, tako se isto neće dopustiti, da mogu gdje god i dug praviti. U zdravstvenom obziru imaju ukupno pod nadzorom jednoga od učitelja svake nedjelje po obstoateljstvih dvie ili tri šetnje van učilišta praviti tako isto i crkveno bogoslužjenje svake nedjelje i praznika, svaki po svom vjeroizpovjedanju točno posjećivati. (...) Po završetku Zavoda svaki polaznik dobiva svoj Učilišni list od direktorijuma potvrđen“ (Arsenović, 1868, str. 47).

Izvodi iz Statuta Zavoda

Pravilnik o osnivanju Obrtničke zadruge za ustanovu tehno-naučnoga zavoda za viši stupanj obrazovanja srbsko-hrvatskih zanatlija kojim se preporučuje Obrtničkim zadrugama uspostavljanje Zavoda, potreban je kao nužna isprava za njegovo pokretanje, a nakon ustroja i djelovanje.

Izvodi iz Statuta za ustroj zanatlijskog učilišta ilustriraju Arsenovićev koncept ustroja, ciljeva, zadataka i rada učilišta za izobrazbu zanatlija „u odijevajućoj umjetnosti“:

Čl. 1. Bitnost i cilj

„(...) zanatlijsko učilište sačinjava zbor od znamenitih ljudi svih evropskih Slavena, a navlastito Jugoslavena, koji s jedne strane krasne znanosti i obrazovanje odievajuće struke, a s druge strane oblagorodjavanje ukusa obćega slovenskoga a naročito jugoslavenskoga, ne manje francezkoga i engleskoga nošiva dobavljaju. Za prve kako u obćem krasoslovnom smotrenju, tako i u narodnoj potreboći udešavati i od svakoga drugoga ukroćenja sačuvati.“

Čl. 2. Sredstvo i cilj

„Jugoslavensko zanatlijsko učilište imati će najprije u bitnosti stvar poduprijeti, i to:

- 1. Izdavanjem jednih tehničkih novina i drugih znatnih spisa.*
- 2. Uspostavljanjem, obrazovanjem i podpomaganjem jednoga zavoda.*
- 3. Izdavanjem blagodiejanija za zaslužne mlade zanatovoditelje.*
- 4. Izdavanjem mnienja o svakoj u zanatlijsku struku zasiecajuće stvari i izpisivanjem nagrada.*
- 5. Opominjanjem i uskoravanjem materijalnih interesa zanatlija“ (Arsenović, 1868, str. 61 – 62).*

Čl. 16. Učevni zavod

„Zanatlijski učevni zavod ima svoju svrhu: mlade zanatlije u odievajućoj umjetnosti po znanstvenom načinu i pravilu, kao po najnovijem vremenu, koje nastojavanje učilišta sobom donosi, tako i izobraziti, da budu u stanju po duhu vremena u zadaćah obćinstvu svestrano i na zadovoljstvo odgovarati. Takodjer treba postupanje učenja tako da se uvede, da se i siromašni s manjom plaćom u tom istom smislu izobraziti uzmognu.

Učenici, koji se prvoga kurza iz učilišta odpuste, treba kod svijuh članova učilišta da osobit obzir nadju.“

Čl. 17.

„Za učestnike svaki se zanatlija prima, koj je tehničke sposobnosti u zanatu sebi pribavio, i u predjašnjih izpitih dovoljnu sposobnost pokazao. Nagradu za nauk ima generalna skupština opredieliti“ (Arsenović, 1868, str. 69).

Zaključak

Početak 19. stoljeća i dolaskom industrijske proizvodnje u naše krajeve počinje se osjećati snažna kriza u zanatlijskom načinu proizvodnje. Nikola Arsenović, uspješan krojač iz Vukovara, nakon dugogodišnjeg samostalnog majstorskog vođenja krojačke obrtničke radionice odlazi u obilazak država razvijene Europe i krajeva u okruženju. Na tom se putu samouzddržavao crtanjem, krojenjem i proizvodnjom odjevnih predmeta pa je na tako iz prve ruke mogao upoznati bijedu i veliku količinu nedostatnih znanja u svom krojačkom zanatu. Upoznao je vrijednost sposobnosti i posjedovanja znanja i vještina raznih oblika crtanja u svojoj struci od onih prostoručnih do geometrijskih koje su njemu itekako nedostajale. Uočio je i ostale nedostatke uspješnog suvremenog rada u obrtu koji su mu bili potpuno strani bez pomoći dopunske izobrazbe. Vrlo česti nedostatak koji je isticao bilo je nepoznavanje knjigovodstva, zatim znanja iz pravnog područja, kao i znanja koja su se počela koristiti upotrebom industrijske proizvodnje odjevnih predmeta.

Arsenović se stoga odlučuje samokritički postaviti prema svom obrtu i predložiti potrebna znanja i to ne samo na praktičnoj razini nego i teorijske spoznaje koje su bile nedostatne u krojačkoj obrtničkoj proizvodnji tijekom 19. stoljeća.

Nikola Arsenović oblikuje svoj prijedlog mogućeg okvirnog kurikula za odjevnu obrtničku struku predlažući potrebu podizanja obrazovanja i na tehničku razinu. U njegovu prijedlogu mogu se zamijetiti vrlo kvalitetni pomaci u krojačkom poslu koji su bili iskorak u osposobljavanju budućih šegrta u ovom zanatu. U dotadašnjem obliku obrazovanja zamijećen je nedostatak u kojem šegrta ne mogu samo preuzimati gotova iskustva svojih majstora ili boraviti u opetovnicama i ponavljati već usvojena znanja, već se itekako traže više razine pripremljenosti i obuke. Iz takvih socio-ekonomskih uvjeta dolazi se do ideje za osnivanje i otvaranje tzv. Državnog naučno-tehničkog zavoda. Autor za ovaj prijedlog donosi iscrpan popis pravnih akata, osmišljava sve pravilnike i oblikuje statut za njegovo uspješno djelovanje. Na ovaj način moguće je tvrditi da se u njegovom analiziranom radu mogu pronaći prvi pisani tragovi dvojnog sustava obrazovanja za krojačku struku.

Ono što se može iščitati iz sadržaja analiziranih tekstova pedagoške literature i dokumentacije jesu početne odgojno-obrazovne misli vrlo iscrpno i detaljno osmišljene, a trebale su poslužiti u promatranom povijesnom razdoblju službenim državnim organima za iskazivanje skrbi i promicanje novog pristupa u osmišljavanju obrtničkog školovanja. Međutim, iz prakse je vidljivo da se još dugi niz godina osposobljavanje zanatlija odvijalo na stari ukorijenjeni način uz minimalnu udio teorijskog obrazovanja i bez prihvaćanja ponuđenog prijedloga praktičara koji su ga osmislili. Tako je ignoriran i gore analizirani prijedlog kurikula.

LITERATURA

- Arsenović, N. (1868). Osnovne crtice za ustanov tehno-naučnoga zavoda za viši stupanj obrazovanja srbsko-hrvatskih zanatlija. Zagreb: Štamparna Dragutina Albrechta.
- Arsenović, N. (1868). Osnovne crte za ustanov tehno-poučnog zavoda za viši stepen obrazovanja srbsko-hrvatskih zanatlija. Od Nikole Arsenovića krojača u Vukovaru. Novi Sad: Platonova štamparija.
- CMOPE (1984). Rezolucija o ulozi tehničkog i profesionalnog obrazovanja u humanom, društvenom i ekonomskom razvoju. Zagreb: Školske novine, 39-40.
- Čop, M. (1988). Riječko školstvo. Rijeka: Izdavački centar Rijeka
- Drobnjaković, B. (1949). Jedna retka zbirka Etnografskog muzeja u Beogradu. *Umetnost*, 1/1: 56–60.
- Feletar, D. (2003). Cehovi i bratovštine u Podravini krajem srednjega i početkom novoga vijeka. *Podravina*, 2/3: 173-194.
- <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=4008>, preuzeto 20. 4. 2019.
- <http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=53367>, preuzeto 20. 4. 2019.
- Johnson R. B. i Christensen, L. (2014). *Educational research: Quantitative, qualitative, and mixed approaches*. SAGE Publications, Inc.
- Lentić – Kugli, I. (1981). Varaždinski graditelji i zidari od 1700. do 1850. godine. Zagreb: Republički zavod za zaštitu spomenika Hrvatske.
- Lučić, J. (1979). Obrti i usluge u Dubrovniku do početka XIV stoljeća. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Centar za povijesne znanosti, Odjel za hrvatsku povijest.
- Lune, H., Berg, L. B. (2017). *Qualitative-Research-Methods-for-the-Social-Sciences*. Boston: Pearson.
- Mays, A. B. (1963). Suština industrijskog obrazovanja. Rijeka: Otokar Keršovani.
- Maruševski, O. (1971). Počeci modne propagande u Hrvatskoj. *Vijesti muzealaca i konzervatora NR Hrvatske*, 20/4: 21.
- Mazalić, Đ. (1966). Leksikon umjetnika. Sarajevo.
- Mušanović, M. (2001). Pedagogija profesionalnog obrazovanja. Rijeka: Graftrade.
- Mušanović, M. i Lukaš, M. (2011). Osnove pedagogije. Rijeka: Hrvatsko futurološko društvo.
- Narodne novine broj 185. (1869). *Da se podigne domaći obrt*.
- Narodne novine broj 213. (1869). *Narodno gospodarstvo*.
- Narodne novine broj 218. (1869). *Narodno gospodarstvo*.
- Orel, B. (1953). Slovenska ljudska nošnja u zbirci Nikole Arsenovića. Beograd: Zbornik Etnografskog muzeja u Beogradu 1901–1951: 173–181.
- Petričević, D. (1998). Radna pedagogija. Zagreb: HPKZ.
- Povijest Hrvata*. 2003. 1. knjiga.
- Reider, V. (2015). Razvoj kurikulum obrtničkoga školstva u Hrvatskoj. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Filozofski fakultet (neobjavljena doktorska disertacija).

- Report on the work of the Ethnographic Museum in the year 1906. *Godišnjak SA*, 1907: 21- 223.
- Schneider, M. (1971). Narodna nošnja u slikarstvu i grafici XIX stoljeća. Zagreb: Katalog muzejskih zbirki, 5: 19.
- Šercer, M. (1991). Stari zagrebački obrti. Zagreb: Povijesni muzej Hrvatske.
- UNESCO (1989). *Convention on Technical and Vocational Education*. Paris.
- Vlahović, M. (1954). Narodne nošnje Srbije u Etnografskom muzeju u Beogradu. Akvareli Nikole Arsenovića 1823–1885. Beograd.
- Zec, T. (2004). Srpske narodne novine: Iz Albuma Nikole Arsenovića. Beograd: Etnografski muzej, Print.
- Zega, N. (1923). Zbirka Nikole Arsenovića. *Narodna starina*, 2: 129–150.

Contributions of Nikola Arsenović to the craft education of the 19th century in the Triune Kingdom

Abstract

In the middle of the 19th century, we had a strong influence of the industrial production in our region as well, which increasingly weakened craftsmanship. Therefore, the solution is sought in a new approach to the education of the craftsmen of that time. Until then, education of young apprentices based only on practical training through observation and experiential takeover of the final solutions in craft workshops of their masters was no longer sufficient. Short one-hour tuition per week, which was most often avoided by students, was far from being enough to raise the level of craftsmanship and counteract the strong influences of Western industry.

Historical analysis of the content of available pedagogical literature and documentation provides insight into the methodology and content of the development of new vocational curricula. From the available material, it can be rightly claimed that Nikola Arsenović, in addition to his current place in ethnography and artistic activity, has rightly entered the history of training future craftsmen. As a tailor in Vukovar, he recognizes the shortcomings of training of masters in the clothing industry and makes an effort to raise the education to a higher level, as he calls it techno-scientific.

He publishes a proposal for his curriculum, wanting to raise both the economic and professional levels of scientists in the Kingdom of Croatia, Dalmatia and Slavonia, who must restore dignity to crafts and popularize it among nations.

Nikola Arsenović has assumed a place in the history of pedagogy as the initiator of the institutional and dual mode of the craftsmanship training in secondary education acquiring knowledge and skills in tailoring, thus opening the way to consider the possibilities of implementing this idea in other craft schools as well.

Key words: 19th century, Nikola Arsenović, vocational education

